

מבט על, גיליון 1022, 14 בפברואר 2018

האם הגז הטבעי בים התיכון יצית את מלחמת לבנון השלישית?

עודד ערן

במהלך ראיון שנערך עמו בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי (31 בינואר 2018), אמר שר הביטחון אביגדור ליברמן כי ממשלת לבנון פרסמה מכרז לניצול הגז הטבעי במימי הים התיכון, כולל בשטח השייך לישראל. דבריו גררו תגובה מתלהמת של מנהיג חזבאללה חסן נסראללה, וכלי התקשורת בישראל ובלבנון מדווחים כי הארגון מאיים לפגוע באסדות הקידוח של ישראל בים התיכון. חלופי ההצהרות, ובפרט התעלמותה של ממשלת לבנון מניסיונות ישראל לפתור את המחלוקת בנושא הגבול הימי, מצדיקים מעורבות חיצונית שתמנע את המשך ההידרדרות. הממשל האמריקאי יכול למזער את סכנת ההתלקחות אם יחזיר את לבנון למסלול ההידברות עם ישראל - גם אם לא תהיה ישירה - בדבר פשרה הוגנת.

במהלך ראיון שנערך עמו בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי (31 בינואר 2018) אמר שר הביטחון, בדברו על אודות סוגיות הגבול בין ישראל ובלבנון, כי ממשלת לבנון פרסמה מכרז לניצול הגז הטבעי במימי הים התיכון וכי בלוק 9, שבו זכו כמה חברות בינלאומיות ידועות, שייך לפי כל קנה מידה לישראל. זו שגיאה חמורה והתנהלות "פרובוקטיבית" של לבנון, טען ליברמן. דבריו גררו תגובה מתלהמת של מנהיג חזבאללה חסן נסראללה וכלי התקשורת בישראל ובלבנון מדווחים כי הארגון מאיים לפגוע באסדות הקידוח של ישראל בים התיכון.

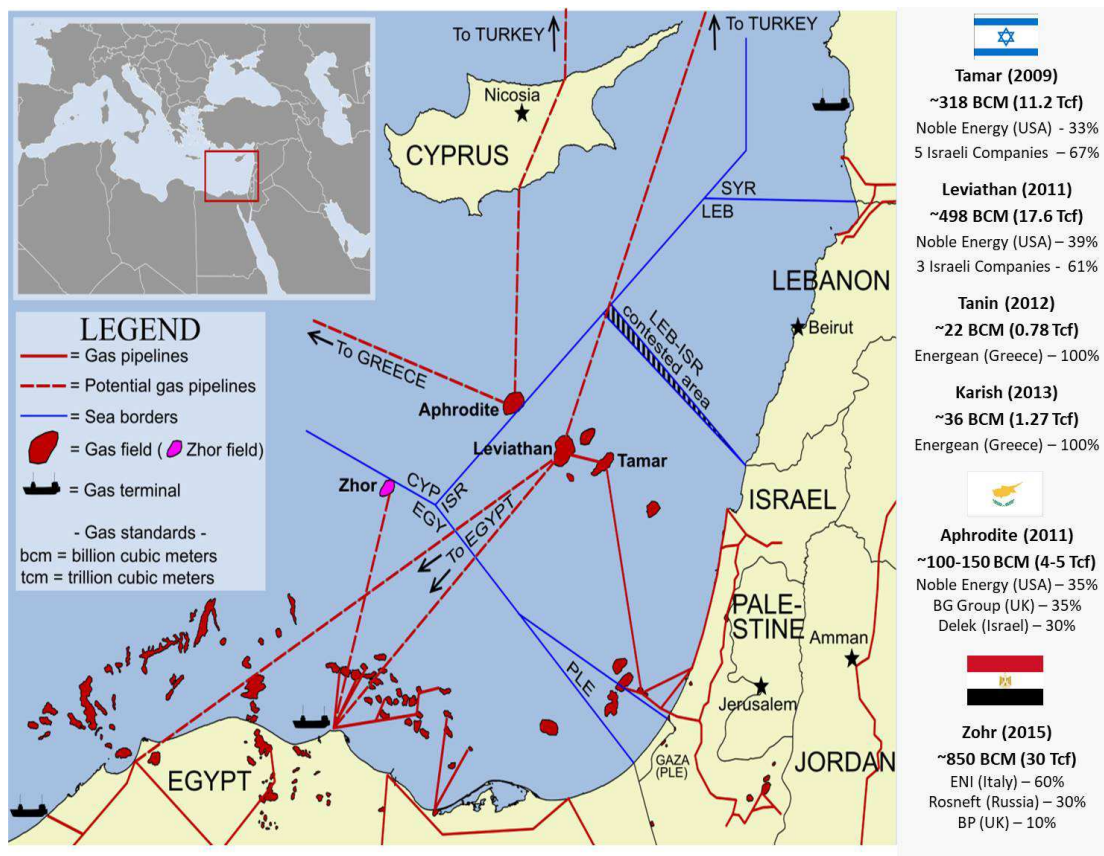
סכסוכי גבולות ימיים אינם ייחודיים ללבנון וישראל, וכמו מקרה זה חלק גדול מהם נובע מתחרות על משאבים כלכליים - יהיו אלו אזורים דיג או שדות נפט וגז. אמנת האו"ם בדבר החוק בים (United Nations Convention on the Law of the Sea) מעניקה למדינה זכויות כלכליות אקסקלוסיביות בשטח המשתרע עד מרחק 200 מיל ימיים מחופיה (Exclusive Economic Zone). ישראל החלה בקידוחים במימיה הכלכליים לפני יותר מעשרים שנה ומאז 2003 זורם גז טבעי מהים לישראל. הפריצה הגדולה בתחום זה, ועמה גם התגלעות המחלוקת ארעה ב-2010. קונסורציום החברות שחיפשו גז בשדה "ליוויתן" הודיע אמנם רק בדצמבר אותה שנה על אודות גילוי הגז, ובאותו חודש חתמו ישראל וקפריסין על סימון הגבול הימי ביניהן (שכן המרחק בין השתיים קטן מ-400 מיל ימיים), אבל כבר בקיץ 2010 הזדרזה לבנון והפקידה באו"ם מסמכים שבהם תחמה את הגבול הימי בינה לבין ישראל.

ביוני 2011 פנתה שוב לבנון לאו"ם, תוך הבעת התנגדות להסכם בין ישראל לקפריסין "המפר (לדברי לבנון) את זכויותיה הריבוניות והכלכליות ויכול לסכן את השלום והביטחון הבינלאומיים, במיוחד אם אחת מהמדינות האלו (יש להניח שהכוונה לישראל וקפריסין) תחליט לממש באופן חד-צדדי את סמכותה הריבונית באזור, שאותו רואה לבנון כחלק שלא

נתון למחלוקת מהאזור הכלכלי האקסקלוסיבי שלה. ישראל השיבה ב-12 ביולי 2011 וצרפה את הקואורדינטות לסימון הגבול הימי בינה לבין לבנון. הפערים בין הסימון הלבנוני לזה הישראלי יוצרים שטח של 850 קמ"ר הנתון במחלוקת.

בשלהי 2011 החלה ישראל לחפש דרכים לפתור את הסכסוך המתפתח בדרכים דיפלומטיות מתוך נכונות להגיע לפשרה. בהתייעצויות בין-משרדיות הוחלט גם לא להעניק זיכיונות חדשים בקרבת האזור שבמחלוקת כדי לאפשר פתרון של פשרה. על אף קיומו של ערוץ הידברות בין ישראל ולבנון בחסות יוניפי"ל הוחלט שלא להשתמש בו, שכן מנדט הכוח אינו מתייחס לקו הגבול הימי וישראל מעדיפה תיווך שלא בחסות האו"ם. העניין הישראלי בתיווך הביא לכמה פניות של גורמים שלישיים ובסופו של דבר הועדף התיווך האמריקאי.

פרד הוף, שעסק באינטנסיביות בהתפתחויות בסוריה במסגרת "האביב הערבי" כסגן השליח שהממשל האמריקאי לנושא, נטל על עצמו בפברואר 2012 את משימת התיווך. בשיחות עמו חזרה ישראל והביעה רצון לפתור את המחלוקת בשיחות ישירות עם נציגי ממשלת לבנון ובפתרון של פשרה. באפריל 2012 הגיש הוף במפגשים נפרדים בלונדון, לאור הסירוב הלבנוני למפגש משולש, הצעת פשרה של חלוקת השטח במחלוקת. ב-2 במאי 2012 אישר שר החוץ דאז, אביגדור ליברמן, את ההצעה האמריקאית, על אף שהעניקה ללבנון חלק גדול של השטח. עד עתה לא התקבלה תשובה רשמית של לבנון, אף כי לפי דיווחי הדיפלומטים האמריקאים שהיו בקשר עם הממשלה הלבנונית, הם דנו עמה על הפקדה מקבילה באו"ם של ההצעה האמריקאית. מתוך כך ניתן היה להבין שהיא מקובלת על ממשלת לבנון.

שנה אחרי הגשת ההצעה האמריקאית המקורית העביר המתווך האמריקאי החדש רעיונות שלא היה ברור אם הם שלו או של ממשלת לבנון, ואשר עיוותו את ההצעה המקורית. הקו המנחה שברעיונות אלו היה יצירת אזור חיץ בין ישראל ולבנון מחוץ לשטח שאותו תובעת לבנון. מעבר להיותו של הרעיון בלתי קביל לחלוטין, הוא גם עלול ליצור נזק כלכלי רציני לשתי המדינות שכן הוא ימנע מהן חיפוש וניצול מוסכם של גז בשטח שבמחלוקת (איגום מאמצים של חיפוש ופיתוח של שדה חוצה גבולות. התחום זה נקרא UNITIZATION).

על אף כישלון מאמצי התווך האמריקאים המשיכה ישראל להימנע מפתיחת מכרזים לשטח המריבה. לעומת זאת, משרד האנרגיה הלבנוני פרסם כבר במארכס 2013 את מפת האזור הימי-כלכלי וחלוקתו ל"בלוקים", בעגה המקצועית אלו אזורים שלגביהם מתנהלים המכרזים. מן המפה ניתן להבחין שממשלת לבנון התעלמה לחלוטין מעמדת ישראל ומהצעת הפשרה האמריקאית, וכי בשלושת הבלוקים 8, 9 ו-10, ובמיוחד בלוק 9, יש חדירה ברורה לשטח שאותו תובעת ישראל. לאחר שנים של עיכובים באישור תהליך המכרזים בלבנון, בעיקר בשל המשבר הנשיאותי והממשלתי במדינה זו, התחדשה הפעילות בנושא המכרזים. ב-2 בפברואר 2017 התלוננה ישראל על כוונת לבנון להעניק זיכיונות ועל כוונתה להגן על זכויותיה, וכן הביעה "...פתיחות לדיאלוג ולשיתוף פעולה עם מדינות שכנות רלבנטיות אשר לקו הצפוני של המים הטריטוריאליים והאזור הכלכלי האקסקלוסיבי ...". בעקבות פרסומים של רשות הנפט הלבנונית, ב-21 בדצמבר 2017 פנתה ישראל פעם נוספת למזכ"ל האו"ם בתלונה על הענקת הזיכיון בבלוק 9 לקונסורציום, הכולל את חברת "טוטאל" הצרפתית, "אני" האיטלקית ו"נובטק" הרוסית, ללא הסכמת ישראל, בניגוד גמור לעמדתה ולקריאתה לדיאלוג ושיתוף פעולה. כן הודיעה ישראל שלא תתיר כל פעילות כלכלית בלתי מוסכמת ומורשית ושהיא מצרה על כי ממשלת לבנון התעלמה מקריאתה לדיאלוג. ישראל מזכירה לכל המעורבים השלישיים, דהיינו, גם מעבר ללבנון עצמה, כי כל פעילות "...שתפר את הזכויות הסוברניות או תהיה כרוכה במעורבותם בפעילות לא מוסכמת או מאושרת באזור הימי הזה... תחשוף אותם למחיר (LIABILITY במקור) משמעותי". חברת טוטאל הודיעה ב-9 בפברואר כי היא ושותפותיה ערוות לסכסוך וכי פעולותיהן לא תהיינה במרחק של 25 ק"מ מאזור המחלוקת.

ב-26 בינואר 2018 השיבה לבנון באגרת משלה, ואחרי שדחתה מכל וכל את טענות ישראל הצהירה: "הרפובליקה של לבנון לא תהסס להשתמש בזכותה להגנה עצמית, אם התקפה מזוינת תתרחש נגד הפעילויות הכלכליות באזור הימי שלה. היא לא תהסס מלנקוט את כל האמצעים המתאימים נגד ישראל או בעלי הזיכיונות שלה, כולל חברת אנרג'יאן, אם אלו יחליטו לפעול בבלוק 13 וב"אלון D", היכן שמצוי שדה "כריש", ולנצל את המשאבים הטבעיים הלבנונים בקרקעית המים הלבנוניים על ידי קידוח המופנה אליהם". חברת אנרג'יאן (Energean), הרשומה ביוון, זכתה בקידוחי "כריש" ו"תנין" בסוף 2016 בעקבות פסיקת בג"צ בדבר דילול האחזקות של חברות "דלק" ו"נובל אנרג'יי".

בנוסף להסלמה המילולית פנו הלבנונים למוסדות שונים בצרפת, כולל משפטיים, מתוך רצון לנהל מערכה ציבורית-משפטית להוכחת צדקתם בסכסוך עם ישראל. כבר בעבר פנו הלבנונים לנשיא צרפת לשעבר בהצעה שצרפת תתווך בינם לבין ישראל, אך דבר לא נעשה

בעניין זה. לעומת זאת, עוזרו בפועל של שר החוץ האמריקאי לענייני המזרח התיכון, דיוויד סאתרפילד, ביקר באחרונה בישראל ובלבנון כהכנה לביקור מזכיר המדינה רקס טילרסון, ונמסר כי הוא העלה גם את נושא הגז. המאמץ האמריקאי מתחייב בשל ההחרפה בלשון האיומים המושמעים, במיוחד מהצד הלבנוני, וכן בשל סכנת ההידרדרות לעימות צבאי שבו המנצח והמנוצח ישלמו מחיר כבד.

ברקע ההחרפה מצויות כמה סוגיות. הראשונה ביניהן היא תחושת העוצמה של ארגון חזבאללה, שנטל חלק חשוב בשימור משטרו של אסד והתאוששותו אחרי שאיבד שטחים ניכרים לכוחות השונים שיצאו נגדו. המעורבות של חזבאללה גבתה אמנם מחיר כבד בחיי אדם, אך מעמדו בלבנון לא נחלש. צפוי שהבחירות הכלליות שייערכו בלבנון במאי 2018 יביאו לחיזוק מעמדו הפוליטי. חיזוק מעמדה של איראן באזור בעקבות הסכם הגרעין (JCPOA) שנתפס כהישג עבורה ובנוסף התבססותה ההדרגתית בסוריה, עד היותה גורם משמעותי בעיצוב עתידה של מדינה זו, משליך כמובן גם על השותף הזוטר חזבאללה. באגרת הלבנונית החרפה מן החודש שעבר אפשר לזהות את טון האיומים שנוקט מזה שנים מזכ"ל חזבאללה חסן נצראללה בנושא הגז הטבעי בים התיכון - שעד כה לא ליווה את השיח בין לבנון וישראל. גם ההחלטה של ישראל לחזק את גדר הגבול בינה לבין לבנון, ובקטעים ממנה לבנות קיר (מבלי לשנות את התוואי של "הקו הכחול"), נתקלת בלשון איומים מצד ממשלת לבנון.

מנגד, בכירי מערכת הביטחון הישראלית שהתבטאו בשבועות האחרונים בנושאי סוריה ולבנון, כולל בכנס השנתי של המכון למחקרי ביטחון לאומי, הבהירו כי במערכה הצבאית הבאה, אם תתרחש, תשית ישראל מחיר כבד על כל הניסיונות לפגוע בעורף, וכי היא לא תסכים למערכה שתימשך שבועות רבים, כבקיץ 2006.

חלופי ההצהרות, ההתלהמות המילולית האלימה של ממשלת לבנון והתעלמותה מניסיונות ישראל לפתור את המחלוקת בנושא הגבול הימי מצדיקים מעורבות חיצונית שתמנע את המשך ההידרדרות. האירועים הביטחוניים בין סוריה לישראל ב-10 בפברואר לא קשורים אמנם לנושא, אך הם יכבידו על מציאת פשרה. בעוד שישראל תקבל בברכה מאמצי הרגעה אמריקאים, את תגובת הצד הלבנוני קשה יותר לצפות. מאז ומתמיד גברה התחרות בין הכוחות הפוליטיים בלבנון על האינטרס הלאומי וגרמה נזקים למדינה, כולל כלכליים. לו נענתה ממשלת לבנון להצעת הפשרה האמריקאית שהוצגה ב-2012, הייתה כלכלת לבנון מקבלת תנופה משמעותית וכך גם כלכלות אחרות באזור. הממשל האמריקאי יכול למזער את סכנת ההתלקחות אם יחזיר את לבנון למסלול ההידברות עם ישראל - גם אם לא תהיה ישירה - בדרך לפשרה הוגנת, שתיטיב עם לבנון.